

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

МЕЛЬНИК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 94(477)+929Ковальський

**НАУКОВА, ОСВІТЯНСЬКА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
МИКОЛИ КОВАЛЬСЬКОГО (1929 – 2006 рр.)**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Острог – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії імені М. П. Ковальського Національного університету «Острозька академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Трофимович Володимир Васильович,
Національний університет «Острозька академія», завідувач кафедри історії імені М. П. Ковальського.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Світленко Сергій Іванович,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, декан історичного факультету;

кандидат історичних наук
Чебан Марина Михайлівна,
Центральний державний історичний архів України (м. Львів), архівіст.

Захист відбудеться 31 травня 2017 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 48.125.02 у Національному університеті «Острозька академія» за адресою: 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» (35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2).

Автореферат розісланий «___» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. П. Яремчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі українського наукового історіописання активно опрацьовуються такі напрямки, як біографістика, біоісторіографія, просопографія, що спрямовані на персоніфікацію світового та українського історичного процесу. Зокрема, йдеться й про дослідження, присвячені біографіям істориків, вивченню їх організаційної, дослідницької, громадської діяльності, а також визначення внеску у розвиток наукових знань. Вони дають можливість окреслити особливості історіографічного процесу, умови розвитку та здобутки вітчизняної історичної науки на різних етапах.

Одним із відомих дослідників, науковий доробок якого потребує ґрунтовного вивчення, був Микола Павлович Ковальський (1929 – 2006). Доробок ученого складає понад 500 праць, присвячених питанням минулого України, острогiани, джерелознавства, історіографії, спеціальних історичних дисциплін. Він відомий як дослідник проблем джерелознавства, знавець цілих комплексів й окремих видів джерел XVI – XVII ст., фундатор знаної наукової школи тощо.

Актуальність обраної теми визначається необхідністю комплексного аналізу життєвого і професійного шляху М. Ковальського, окреслення його місця та ролі у розвитку української історичної думки, організації наукового життя у середині XX – на початку XXI ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної теми кафедри історії Національного університету «Острозька академія» «Дослідження актуальних проблем української історії та історіографії модерної доби» (номер державної реєстрації – 0117U001305).

Метою дисертаційної роботи є комплексне вивчення біографії, наукового доробку, організаційної та громадської діяльності М. Ковальського. Для реалізації визначеної мети поставлено **завдання** дослідити:

- стан наукової розробки проблеми та інформативні можливості джерельної бази;
- головні етапи професійного розвитку та становлення історичних зацікавлень науковця;
- погляди та підходи М. Ковальського до вирішення проблем історії України;
- внесок ученого у розробку теоретико-методологічних і практичних питань джерелознавства, історіографії й інших спеціальних історичних дисциплін;
- особливості та процес становлення наукової школи під керівництвом історика;
- організаційну діяльність М. Ковальського у напрямі заснування та функціонування дослідницьких товариств, підготовки та проведення наукових форумів;
- форми та напрями громадської активності.

Об'єктом дослідження є процес розвитку історичної науки України в другій половині XX – на початку XXI ст., а його **предметом** – діяльність М. Ковальського як представника української історичної науки, педагога, громадського діяча, дослідника історії України та спеціальних історичних дисциплін.

Хронологічні рамки дисертації визначаються особливостями біографічних досліджень та охоплюють кінець 20-х років ХХ – початок ХХІ ст., тобто період життя і наукової діяльності М. Ковальського.

Територіальні межі дослідження окреслені тими місцями, де вчений проживав, а також здійснював активну професійну діяльність (м. Острог, Львів, Кривий Ріг, Дніпропетровськ).

Наукова новизна одержаних результатів визначається відсутністю у вітчизняній історіографії узагальнюючих праць із вказаної тематики. Вона полягає у спробі комплексно дослідити біографію Миколи Ковальського. У рамках поставлених завдань автором *уперше*:

- висвітлено педагогічний, науково-організаційний та дослідницький напрями активності історика в острозьких середніх навчальних закладах, Львівському обласному інституті вдосконалення вчителів, Українському державному музеї етнографії та художнього промислу, Криворізькому загальнонауковому факультеті;
- зроблено комплексний аналіз наукового доробку вченого з питань історії України, джерелознавства, історіографії;
- визначено й охарактеризовано форми, методи та напрями громадської діяльності М. Ковальського.

Подальший розвиток отримали положення щодо:

- чинників, які впливали на формування історичних зацікавлень дослідника;
- теоретико-методологічного напрямку джерелознавчих досліджень М. Ковальського.

Удосконалено й доповнено знання про:

- студентські й аспірантські роки на історичному факультеті ЛДУ імені І. Франка;
- освітянську та дослідницьку активність М. Ковальського в ДДУ та НаУОА;
- процес заснування й розвитку під керівництвом М. Ковальського наукової школи – осередку українознавчих досліджень;
- внесок вченого в організацію та діяльність українських науково-дослідних інституцій історичного спрямування.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, фактичний матеріал, висновки й узагальнення, які зроблені в дослідженні, можуть використовуватися для написання комплексних праць з історії української історичної науки й освіти, окремих аспектів минулого м. Острога, створення біобібліографічних і біографічних довідників, а також навчальних посібників для викладання у вищій школі. Матеріали дисертації можуть бути корисними при створенні навчальних курсів з історіографії, джерелознавства, острогіани.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дослідження були апробовані на науково-методичних семінарах кафедри історії Національного університету «Острозька академія», доповідалися на конференціях: XVII-й, XVIII-й, XIX-й, XX-й, XXI-й наукових викладацько-студентських конференціях «Дні науки» Національного університету «Острозька академія» (м. Острог, 21 – 22 березня 2012 р., 20 – 21 березня 2013 р., 20 березня 2014 р., 19 березня 2015 р., 19-21 квітня 2016 р.), III-й та IV-й Регіональних

наукових конференціях «Актуальні питання історії України. Україна і світ» (м. Острог, 25 квітня 2012 р., 14 травня 2013 р.), XLII-й Всеукраїнській науковій історико-краєзнавчій конференції «Минуле і сучасне Волині і Полісся. Ратнівщина в історії України і Волині» (сmt Ратне – с. Кортеліси Волинської обл., 20 вересня 2012 р.), I-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» (м. Луцьк, 18-19 жовтня 2012 р.), Наукових читаннях, присвячених 85-й річниці з дня народження професора Миколи Павловича Ковальського (м. Острог, 19 березня 2014 р.), VII-й та VIII-й Волинських Всеукраїнських історико-краєзнавчих конференціях (м. Житомир, 7-8 листопада 2014 р., 20 листопада 2015 р.), III-й Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки» (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р.), LIII-й Всеукраїнській історико-краєзнавчій науковій конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії» (с. Сереховичі Волинської обл., 20 травня 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Становлення і розвиток особистості людини як суб'єкта власного життя» (м. Рівне, 10-11 березня 2016 р.), VII-й Міжнародній науковій конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» (м. Острог, 27-28 вересня 2016 р.), Наукових читаннях, присвячених 88-й річниці з дня народження професора Миколи Павловича Ковальського (м. Острог, 16 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображені у 15 статтях, 4 з яких – у наукових фахових виданнях (одна з них у співавторстві), 3 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, 8 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на 12 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (920 позицій) і 14 додатків. Загальний обсяг дисертації – 305 сторінок, з яких основний текст становить 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі, розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про їх апробацію.

Перший розділ «Методологія, історіографія та джерельна база» присвячений характеристиці теоретико-методологічних засад дослідження, стану наукової розробки проблеми, джерельної бази дисертації.

У **підрозділі 1.1. «Теоретико-методологічні засади праці»** висвітлено методологічні основи дисертації. Під час опрацювання наукової, освітянської та громадської діяльності М. Ковальського використовувалися методи біографістики, біоісторіографії, просопографії.

Залучений методологічний інструментарій становлять загальнонаукові та спеціальні історичні методи дослідження. Зокрема, діахронним методом автор послуговувався для виділення основних етапів біографії М. Ковальського. За допомогою методу класифікації вдалося провести групування наукового спадку,

визначити форми організаційної діяльності вченого. Історико-генетичний метод дозволив простежити еволюцію його професійного розвитку. Важливими для дослідження були методи історіографічного аналізу та синтезу. Перший застосовувався для виділення напрямів наукових досліджень М. Ковальського. Історіографічний синтез дав можливість узагальнити емпіричну інформацію та визначити внесок ученого в історичну науку.

Застосування вказаних методів дослідження забезпечило досягнення окреслених у дисертації завдань.

У підрозділі **1.2. «Стан наукового вивчення проблеми»** висвітлюється історія розробки теми.

Життєвий шлях і науковий спадок М. Ковальського представлений загальними біографічними статтями, енциклопедичними гаслами, некрологами, статтями про окремі періоди життя вченого, рецензіями, дослідженнями наукового доробку. За проблемно-хронологічним принципом можна виділити два періоди появи таких студій: 1) публікації, що з'явилися за життя історика (з поділом на радянську та сучасну українську історіографію); 2) опубліковані після його смерті.

До кінця 1980-х рр. виходили переважно розвідки загального характеру (публікації В. Василенка, Г. Швидько, Ю. Мицика та ін.) та рецензії на праці М. Ковальського. Найбільша увага приділялася дослідженням ученого з історії друкарства (Г. Гербільський, В. Німчук та ін.) та джерелознавства історії України XVI – першої половини XVII ст. (В. Автократов, А. Пронштейн, Ф. Шевченко та ін.). Зарубіжна історіографія теми представлена анотаціями та рецензіями на ґрунтовні джерелознавчі дослідження науковця, які написали американська дослідниця П.-К. Грімстед, польські історики Ф. Селіцький, Є. Мотилевич та ін.

За роки незалежності України прижиттєві публікації про М. Ковальського змістовно змінилися у бік осмислення й опрацювання окремих періодів біографії та доробку вченого. Цікавими є загальнобіографічні статті А. Атаманенко, В. Атаманенка, Ю. Мицика, О. Удада, підготовлені до ювілеїв історика у 1994, 1999, 2004 рр. і до 40-ї річниці початку наукових досліджень у 1997 р., енциклопедичні гасла Л. Зашкільняка та Л. Шепель. У ці роки були зроблені перші спроби висвітлення окремих періодів життєпису, напрямів діяльності (статті А. Атаманенко, В. Атаманенка, Л. Гісцової, С. Макарчука, В. Яремчука). Аналіз творчої спадщини дослідника у 1990-х – на початку 2000-х рр. репрезентований в основному студіями про персональні та джерелознавчі дослідження (С. Абросимова), а також розвідкою про теоретико-методологічні проблеми джерелознавства історії України у його працях (В. Воронов і Ю. Святець). Г. Швидько здійснила спробу осмислити процес становлення наукової школи М. Ковальського.

Дослідження цих питань були розвинені після смерті М. Ковальського у жовтні 2006 р. Низка історико-біографічних робіт з'явилися у формі некрологів (М. Близняк, О. Журба, Ю. Мицик, С. Плохій, Г. Швидько), ювілейних матеріалів (Г. Швидько), енциклопедичних гасел (А. Атаманенко та В. Атаманенко, В. Захарчин, Ю. Мицик), довідкової статті (А. Бolečух, М. Руднєв, С. Світленко). У деяких розвідках відображені окремі періоди праці вченого: у Львові (С. Макарчук), у Дніпропетровську (В. Іваненко, М. Кавун), в Острозі

(В. Атаманенко, М. Близняк, Н. Конопка, В. Трофимович, А. Хеленюк). Ю. Мицик розглянув його відносини з Ю. Гербільським, а Ю. Святець виокремив педагогічну й організаційну діяльність. Цікавою є публікація С. Світленка, який проаналізував постать науковця у предметному полі теорії історичного пізнання. Інтерес до школи М. Ковальського знайшов відображення у студіях І. Колесник, Г. Швидько, В. Яремчука. До аналізу його доробку зверталися В. Атаманенко, М. Близняк, В. Воронов, О. Дячок, О. Журба, С. Світленко.

З діаспорних істориків у 1990-х – 2000-х рр. найбільше до висвітлення теми звертався Л. Винар, опублікувавши кілька праць у формі, наближеній до біографічних коментарів.

Згадані публікації є цінними для розкриття життєвого шляху М. Ковальського, однак поза увагою їх авторів залишилися важливі моменти його наукової, освітянської та громадської діяльності, зокрема, формування професійних орієнтирів, праця в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу, Криворізькому загальнонауковому факультеті, Національному університеті «Острозька академія», громадська активність. Поглибленого аналізу потребують дніпропетровський період біографії вченого, його дослідження з джерелознавства, біоісторіографії, організація ним наукової школи.

У підрозділі 1.3. *«Джерельна база дослідження»* охарактеризовано комплекс джерел, які використовувалися під час написання дисертації. Виокремлюється низка опублікованих і неопублікованих джерел, які можна поділити на писемні, звукові та зображальні.

Перший тип складають документальні та наративні джерела. Серед документальних виділяються, насамперед, офіційно-діловодна документація органів влади, матеріали діловодства освітянських закладів і наукових установ, з якими пов'язана діяльність історика. Значна кількість важливих для дослідження документів виявлена у Державних архівах Волинської, Дніпропетровської, Львівської, Рівненської областей.

Цінним комплексом джерел стали матеріали діловодства освітянських закладів і наукових установ, де навчався та працював М. Ковальський. Наприклад, у доповідях, звітах і протоколах засідань кафедр та інших структурних одиниць історичного факультету Львівського державного університету імені І. Франка, віднайдених у фондах Держархіву Львівської області, вдалося знайти цікаві факти зі студентського життя юнака, періоду аспірантури, педагогічної праці на факультеті. Велика кількість документальних джерел для відтворення життєпису та професійного шляху М. Ковальського залучена з Держархіву Дніпропетровської області.

Важливе значення для розкриття теми мали діловодні матеріали з відомчих архівів таких освітніх і наукових організацій (або їх структурних підрозділів), як Національний університет «Острозька академія», Львівський національний університет імені І. Франка, Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Інститут народознавства Національної академії наук України, Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. Яворницького, Музей історії НаУОА.

Найбільший комплекс офіційно-ділових документів, які розкривають життєвий та професійний шлях науковця, зосереджено у Домашньому (фамільному) архіві родини Ковальських у м. Острозі. Низка документів дають свідчення про шкільні та студентські роки, період навчання в аспірантурі, педагогічної роботи в школах м. Острога. Напрями науково-дослідницької, педагогічної та громадської активності додатково розкривають характеристики, звіти та довідки про наукові відрядження, зокрема за 1950-і – 1980-і рр.

Для відтворення пошуково-дослідницької праці М. Ковальського важливими були нарративні джерела, з яких використано наукові та публіцистичні праці, опубліковані та неопубліковані автобіографічні тексти, епістолярну спадщину, інтерв'ю, спогади історика, що виявлено у Домашньому (фамільному) архіві родини Ковальських.

Деталізувати освітянський, організаційний напрями діяльності М. Ковальського допомагають спогади його студентів Д. Белкіна, В. Ваценка, А. Журби, студентів та аспірантів – С. Абросимової, А. Атаманенко, В. Воронова, О. Дячка, О. Журби, Ю. Мицика, Ю. Назаренка, С. Плохія, Ю. Святця, Г. Швидько, В. Якуніна, колег – Л. Гісцової, Д. Данилюка, А. Зав'ялова, Я. Ісаєвича, І. Ковальнової, С. Макарчука, В. Овсійчука, І. Пащука, А. Санцевича. З епістоляріїв, віднайдених у ДФАРК, використано листування з офіційними установами (наприклад, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР) та з родичами, колегами, науковцями (Г. Гербільський, М. Дабіжа, Д. Похилевич та ін.). Вони значно доповнюються добіркою опублікованого листування М. Ковальського з І. Бутичем, Л. Винарем, Ю. Мициком, Ю. Назаренком, М. Улащиком.

Поряд з опублікованими спогадами використано записи споминів про Миколу Павловича його колег з НаУОА, які зберігаються в особистому архіві В. Трофимовича. Цікаві епізоди для детальнішого розкриття теми містять звукові джерела, зокрема інтерв'ю, записані автором у колишніх студентів, аспірантів, співробітників історика у ДНУ імені О. Гончара та НаУОА: А. Атаманенко, М. Близняка, В. Брехуненка, В. Воронова, В. Жуковського, В. Іваненка, І. Ковальнової, В. Мирончука, М. Потока, С. Світленка, А. Смирнова, Л. Худолій, Є. Чернова, В. Яремчука.

Значний інтерес становлять зображальні джерела, представлені дидактичними матеріалами та світлинами, що ілюструють навчання М. Ковальського в острозьких школах, ЛДУ імені І. Франка, працю в УДМЕХП, КЗНФ, ДДУ, НаУОА. Вони віднайдені у Держархіві Дніпропетровської області, архіві Музею історії НаУОА, архіві Інституту народознавства НАН України, а також у ДФАРК.

Другий розділ «Життєвий і творчий шлях М. Ковальського» розкриває біографію історика та його діяльність на освітянській і науковій нивах.

У підрозділі 2.1. «Юнацькі роки. Навчання в Острозькому педагогічному училищі та Львівському університеті ім. І. Франка» висвітлюється ранній період життя М. Ковальського, пов'язаний зі здобуттям освіти, формування та розвитком професійних зацікавлень.

Народився Микола Павлович Ковальський 19 березня 1929 р. у багатому історією українському місті Острозі тоді Здолбунівського повіту Волинського воєводства. Походив він з інтелігентської родини, вихідці з якої були священиками

та педагогами на Волині. Шкільні роки М. Ковальського припали на складний період зміни влад, Другої світової війни, що позначилось і на навчальному процесі. Освіту почав здобувати 1935 р. у Новому Вишнівці Кременецького повіту, а з 1936 р. – в Острозі. У роки війни деякий час підліток навчався в Острозькій державній гімназії та народній семирічній школі, займався самоосвітою вдома. З лютого 1944 р. пішов до восьмого класу Острозької середньої школи №1, яку закінчив із золотою медаллю у 1946 р. Наступний рік він провів на студентській лаві педагогічного училища м. Острога, отримавши по завершенні відзнаку і звання вчителя початкових класів. Уже в дитячі роки М. Ковальський тяжів до інтелектуальної праці, особливо до історичного напрямку.

У 1947 р. М. Ковальський вступив на історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка. Слухав лекції таких знаних учених, як Г. Гербільський, Я. Кісь, І. Вейцківський, Д. Похилевич. З перших курсів майбутній дослідник брав участь у житті факультету, до 1950 р. виконував обов'язки голови студентського наукового товариства. Того ж року через важку ідеологічну ситуацію на факультеті змушений був перевестися на заочну форму навчання. 28 червня 1952 р. він отримав диплом з відзнакою про закінчення університету.

До університетського періоду формування М. Ковальського як історика-дослідника відносимо роки навчання в аспірантурі (1953 – 1956) на кафедрі історії СРСР історичного факультету ЛДУ імені І. Франка. Тут під керівництвом Г. Глядківської він підготував і 16 червня 1958 р. успішно захистив кандидатську дисертацію «Зв'язки західноукраїнських земель з Російською державою (друга половина XVI – XVII ст.)».

У підрозділі 2.2. *«Початки професійної діяльності історика у наукових та освітніх установах Острога та Львова»* охарактеризовано початковий етап наукової та педагогічної праці М. Ковальського, який припадає на 1950 – 1963 рр. Професійну діяльність М. Ковальський почав у рідному Острозі, де з 1950 по 1953 рр. викладав англійську мову, історію, конституцію та географію у місцевих школах №2 і 3. Він визнавався одним з кращих класних керівників, проводив активну позакласну (гурткову) роботу з учнями.

Після закінчення аспірантури молодий науковець працював методистом кабінету педагогіки Львівського обласного інституту вдосконалення вчителів (1956 – 1958 рр.). У 1956 – 1962 рр. М. Ковальський продовжив педагогічну працю на посаді старшого викладача кафедр історії СРСР та УРСР на історичному факультеті ЛДУ ім. І. Франка та Львівського сільськогосподарського інституту.

З листопада 1959 р. почав роботу у відділі етнографії Українського державного музею етнографії і художнього промислу АН України, спочатку на посаді молодшого наукового співробітника, а з липня 1961 р. – завідувачем відділу. Вчений долучався до різних форм роботи, якими займалися працівники цієї установи: проведення екскурсій, фіксація й опис музейних предметів, участь у розробленні та побудові виставок, експозицій, до пошукової та науково-дослідної діяльності.

У підрозділі 2.3. *«Освітня діяльність у Дніпропетровському університеті»* розкривається період педагогічної, науково-дослідницької та організаційної діяльності історика, пов'язаний з Дніпропетровським державним університетом.

У 1963 р. з переїздом М. Ковальського до Кривого Рогу, він працював спочатку доцентом, а згодом - деканом Криворізького загальнонаукового факультету ДДУ. Реалізуючи низку організаційно-методичних заходів, йому вдалося покращити навчально-виховний процес. Так, у 1964-1965 рр. успішність навчання в КЗНФ у середньому на 20 % перевищувала показники Дніпропетровського та Запорізького ЗНФ.

Із 1967 р. історик почав працювати в структурі Дніпропетровського вишу на кафедрі історії СРСР та УРСР. У 1970 – 1971 рр. М. Ковальський очолював історико-філологічний факультет. А з 1973 по 1981 рр. працював деканом заочного факультету університету. З його ініціативи у 1973-1977 рр. проведено чотири науково-методичні конференції, запроваджено інститут кураторів академгруп, створено академкомісії, які займалися питаннями контролю навчально-виховної діяльності, зв'язку навчального та виробничого процесів у студентів-заочників та ін.

У 1975 – 1976 рр. Микола Ковальський працював на кафедрі всесвітньої історії. Після створення у 1972 р. кафедри історіографії та джерелознавства, він почав працювати там доцентом, а з 1978 р. наступних 16 років – завідувачем. Розробив і читав курси «Джерелознавство історії СРСР», «Історіографія історії СРСР», «Історична бібліографія», «Історичне краєзнавство», «Історія та організація музейної справи», «Вступ до спеціальності» та ін. В оцінках його діяльності того часу відзначався високий методичний рівень лекцій та практичних занять, які відображали останні досягнення історичної науки, значною мірою будувалися на основі джерел. У 1976 і 1979 рр. був визнаний переможцем конкурсу педагогічної майстерності викладачів університету.

Значну увагу у цей час історик приділив науково-дослідній роботі. У Дніпропетровську зацікавився новим напрямом досліджень – джерелознавством історії України XVI – XVII ст. Адже, читаючи курс джерелознавства, остаточно переконався у фактичній неопрацьованості відповідної проблематики. У листопаді 1984 р. він захистив докторську дисертацію «Джерела з історії України XVI – XVII ст.». А наступного року отримав учене звання професора.

Роки діяльності М. Ковальського у Дніпропетровську співпали з періодом «застою» в історіописанні, пов'язаного з кризовими явищами в українській радянській історіографії, гоніннями на національно орієнтованих інтелектуалів. Саме тоді дослідженнями науковця почали цікавитися у відділі КДБ, порівнювали з Д. Яворницьким, критикували за україномовність окремих праць. Діяльність історика можна розглядати з точки зору нонконформізму. Хоча він був у першу чергу скрупульозним ученим, а не громадсько-культурним діячем, однак його неортодоксальна, як на радянський час, наукова позиція була «латентним опонуванням системі».

У підрозділі 2.4. «*Острозький період у біографії вченого*» проаналізовано останній період діяльності М. Ковальського, який проходив у відновленому в Острозі ВНЗ. Із початку 1990-х рр. діяльність М. Ковальського була тісно пов'язана з Острогом, він долучався до проведення щорічних науково-краєзнавчих конференцій «Острог на порозі 900-річчя».

У 1994 р. М. Ковальський повернувся до рідного Острога, де разом з такими подвижниками, як І. Пасічник, П. Андрухов, М. Грищук та ін. спричинився до

відродження Острозької академії. Охарактеризовано фактори, які вплинули на рішення історика повернутися на «малу батьківщину», серед яких – несприятливі для заняття наукою побутові умови, зміна атмосфери в ДДУ і, що важливо, – відновлення діяльності «Волинських Афінів».

У відродженому навчальному закладі Микола Павлович почав працювати з 1 липня 1994 р. на посаді проректора з навчально-наукової роботи, а з початку 1995 р. – по червень 2005 р. – проректором з наукової роботи. У ці та подальші роки учений працював над забезпеченням навчального процесу, розширенням різних структур закладу, розвитку наукового життя. Він сприяв збагаченню бібліотечного фонду академії, ініціював реалізацію солідних наукових проектів.

Наприкінці грудня 1994 р. Микола Павлович очолив кафедру соціально-історичних дисциплін. У 1995-1996 рр., коли на місці останньої була створена кафедра історії та культурології, став її завідувачем. Працюючи в академії, М. Ковальський читав такі курси: «Методика опрацювання історичних джерел», «Організація науково-дослідної роботи студентів», «Джерела з історії України», «Спеціальні історичні дисципліни» та ін. Він докладав значних зусиль для організації студентського наукового життя.

Активна дослідницька, організаторська й педагогічна діяльність М. Ковальського вимагала багато енергії, яку він сповна віддавав справі. 5 жовтня 2006 р. визначного вченого не стало. Підсумовуючи зазначене вище, можна констатувати, що протягом усього життя історик плідно працював на освітянській, науковій та організаційній ниві, залишив багатий спадок, який потребує ретельного аналізу.

Третій розділ «Внесок дослідника в українську історичну науку» присвячений аналізу напрямів наукових досліджень М. Ковальського.

У підрозділі **3.1. «Джерелознавство, історіографія та спеціальні історичні дисципліни»** висвітлено здобутки науковця у галузі джерелознавчих, історіографічних досліджень та спеціальних історичних дисциплін. За весь період науково-дослідницької праці М. Ковальський опублікував 538 праць у формі монографій, брошур, статей у наукових збірниках, газетах, рецензій.

Інтерес дослідника до джерелознавства позначився на розробці ним певних теоретико-методологічних питань, зокрема, класифікації джерел, евристики, структури джерельної бази.

Основну частину наукового доробку М. Ковальського складають конкретно-джерелознавчі дослідження, присвячені писемним пам'яткам. Слід відзначити еволюцію його поглядів щодо класифікації писемних джерел XVI – першої половини XVII ст., які він пропонував за традицією поділяти на два роди: документальні та оповідні (нарративні), звертаючи основну увагу на аналіз як окремих пам'яток, так і комплексів першого роду.

У проблемно-тематичному контексті дослідження М. Ковальського стосуються, передусім, джерел із соціально-економічної історії України XVI – XVIII ст., з яких можна виокремити розвідки про становище тогочасного українського селянства та джерела про урбанізаційні процеси й еволюцію міського життя XVI – початку XVIII ст. Окреме місце займають його огляди джерел про початковий етап книгодрукування на українських землях (діяльність Івана Федоровича у 70 – 80-х рр.

XVI ст.), а також джерел з історії українського козацтва та діяльності німецької і ватиканської дипломатичних місій в Україні у 90-х роках XVI ст., джерел про українсько-російські зв'язки XVI – першої половини XVIII ст. Низку праць присвячено джерелам з історії окремих українських теренів (Волині, Поділля, Чернігівщини та ін.).

Основою джерелознавчих досліджень М. Ковальського про цей час ставали документальні пам'ятки з архівів, рукописних відділів бібліотек і музеїв. У результаті були проаналізовані джерельні комплекси, колекції рукописів і документи фамільних архівів (Литовська, Волинська та Коронна метрики, збірки Радзівінського й Оссолінського, колекції Сангушків, Київської археографічної комісії, історичного товариства Нестора літописця та ін.). Він зробив значний внесок у вивчення Литовської метрики, фактично, вперше проаналізувавши цей комплекс у якості джерела з історії України. Його ім'я ставлять у ряд з відомими метрикознавцями П.-К. Грімстед, З. Куяпою, А. Василяускене, Е. Баньонісом, Я. Дашкевичем та ін.

Окреме місце займає опрацювання істориком нарративних джерел окресленого вище періоду. Основну увагу він звернув на аналіз літописних пам'яток, а також історичних і географічних творів іноземного походження, в яких знаходили відображення події з історії України XVI – початку XVII ст., зокрема, О. Гваньїні, Р. Гендейштейна, А. Теве, «Суанеае», «Theatrum Europaeum».

Для вивчення процесу розвитку джерелознавчої науки цікавими є розробки М. Ковальського з історіографії джерелознавства. Він – автор низки спеціальних оглядів, присвячених питанням археографії історії України XVI – першої половини XVII ст.

Одне з чільних місць у науковій спадщині М. Ковальського займає історіографія. Найактивніше він працював у жанрі біоісторіографії, проаналізувавши спадок учених, які займалися проблемами джерелознавства, історіографії та історії України XVI – XVIII ст. Виділяємо такі види персоналійних праць М. Ковальського: історичний портрет, словникова форма біографії, ювілейні матеріали, біографічний коментар, некрологічні підвиди біографії, біобібліографія. Найбільше його біографічних студій присвячені доробку вітчизняних (О. Апанович, В. Голобуцький, К. Гуслистий, Я. Ісаєвич, І. Крип'якевич, Д. Пойда та ін.) і зарубіжних істориків (Ш. Ланглуа і Ш. Сеньобос, Е. Фрімен та ін.), що відноситься до останнього виду. Особлива увага М. Ковальського була прикута до досліджень Д. Яворницького й О. Оглоблина, він звертався до історіографічного порівняння праць В. Антоновича та І. Крип'якевича з джерелознавства.

Розробки у галузі спеціальних історичних дисциплін пов'язувалися, насамперед, з дидактичними інтересами М. Ковальського, тому більшість праць побачили світ у формі методичних рекомендацій. До таких можна віднести бібліографію, хронологію, музеєзнавство, історичне краєзнавство, поодинокі довідкові статті, написані з боністики, вексилології та нумізматики.

У підрозділі 3.2. «*Проблеми історії України у працях науковця*» зосереджено увагу на дослідженні М. Ковальським конкретно-історичних питань. Його увага була прикута здебільшого до періоду історії України XVI – XVII ст. У доробку вченого є низка праць, присвячених розгляду політичного становища в Україні

другої половини XVI ст., розвитку міського життя того часу (магдебурзького права, торгівлі та ремесла й ін.) і козацько-селянським повстанням кінця XVI – першої половини XVII ст., дипломатичній підготовці Переяславської ради та московській дипломатії на українських землях у 70 – 90-х роках XVII ст.

У студіях М. Ковальського з історії західноукраїнських земель можна виокремити комплекси про минуле Львова та Львівщини, а також Острога й Острожчини. З краєзнавчої тематики виділяються праці, що стосуються, власне, Острога, як адміністративного центру. У 1998 р. вийшла книга «Етюди з історії Острога», що, фактично, увібрала в себе його основні напрацювання з історії міста. Дослідник проаналізував об'єктивні та суб'єктивні фактори його піднесення у XVI – першій половині XVII ст. До острогіани М. Ковальського відносимо публікації з минулого освіти міста.

Із перших років наукової праці М. Ковальському був притаманний інтерес до минулого книгодрукування на українських землях, з особливою увагою до друкарської справи на Острожчині. За змістом науковий спадок, присвячений цьому питанню, можна згрупувати на дві частини: 1) історія українського друкарства XVI – XVII ст.; 2) стародруки в культурі й освіті тогочасної України.

Таким чином, огляд наукового доробку М. Ковальського засвідчує його особливий інтерес до питань джерелознавства історії України XVI – XVII ст., біоісторіографії, минулого Львівщини й Острожчини.

Четвертий розділ «М. Ковальський як організатор науки та громадський діяч» містить інформацію про науково-організаційну та громадську діяльність історика.

У підрозділі **4.1. «Особливості «школи Ковальського»»** увага зосереджена на формуванні під керівництвом ученого наукової школи. У дисертації зазначено, що це був один із найпомітніших напрямів, де знайшли вияв організаційні здібності М. Ковальського. Загалом, учений виховав 28 кандидатів історичних наук, 13 з яких стали докторами наук та сьогодні працюють у наукових і педагогічних центрах України та за кордоном.

Створення цього інтелектуального колективу проаналізовано за концепцією Л. Винара. За осередками консолідації наукових сил можна виділяти два періоди розвитку школи: 1972 – 1994 рр. – дніпропетровський, коли на кафедрі історіографії та джерелознавства ДДУ відбувалося формування основного її ядра з переважаючою джерелознавчою тематикою досліджень (із 20 дисертацій, захищених у цей час, 14 були присвячені конкретним історичним джерелам або їх комплексам); 1994 – 2006 рр. – острозький, у який змістова спрямованість молодшої генерації учнів була змінена у бік історіографії, а саме біоісторіографії, в жанрі якої написано 5 з 8 дисертацій цього періоду.

Більшість аспірантів виховувалися М. Ковальським ще зі студентських років: працювали в рамках наукового гуртка, виконували курсові та дипломні роботи. Такий шлях пройшли А. Атаманенко, В. Атаманенко, М. Близняк, В. Брехуненко, Г. Виноградов, В. Воронов, В. Дячок, О. Дячок, О. Журба, П. Кулаковський, Л. Литовченко, Ю. Мицик, С. Плохій, Г. Швидько, В. Якунін. Однак він брав під своє керівництво і молодих дослідників, які до цього не працювали в його «творчій лабораторії» або й випускників інших факультетів чи установ. Серед них –

С. Абросимова, І. Кіку, М. Кучернюк, Ю. Назаренко, Ю. Святець та О. Удод. Сюди ж можна віднести докторську дисертацію С. Світленка про народницький рух у Наддніпрянській Україні 60 – 80-х рр. XIX ст., у якого Микола Павлович був науковим консультантом.

В умовах тотальної русифікації та ідеологізації української науки й культури історик створив осередок українознавчих студій, де опрацьовувались такі «легітимні» у той час сюжети з українського минулого, як визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького, соціально-економічна, культурно-релігійна, політична історія українських земель XVI – XVIII ст. Характерно також, що в умовах «джерельної пустелі», яким був Дніпропетровськ, ці сюжети подавалися у джерелознавчому ключі, що надавало їм шарму науковості й позбавляло ідеологічної заангажованості. Відмітною рисою творчості представників розглядуваної наукової школи можна вважати особливу увагу до джерела, «суворий документалізм» у їхніх дослідженнях. Спостерігається спільність методологічних підходів засновника школи та його адептів.

У роки незалежності України у середовищі наукової школи М. Ковальського починав формуватися біоісторіографічний напрям, представники якого (А. Атаманенко, М. Близняк, В. Воронов, О. Удод, В. Яремчук) досліджували життєвий і творчий шлях вітчизняних істориків. Його становлення не було завершено через дочасний відхід керівника.

У підрозділі 4.2. *«Організація вченим наукових заходів та установ»* наголошено на тому, що крім формування школи, можна виділити такі напрями організаційної активності М. Ковальського: заснування та спрямування діяльності дослідницьких товариств або їх філій, редакційна праця, організація та проведення наукових конференцій.

Розвивати ці напрями М. Ковальський почав у 1960-1962 рр., коли, працюючи в УДМЕХП, брав участь у підготовці конференцій у містах Бориславі, Дрогобичі, Сокалі, Червонограді. Ця робота була продовжена у КЗНФ та ДДУ. У 1983 і 1984 рр. при допомозі колег та учнів йому вдалося організувати на базі Дніпропетровського вишу дві конференції всесоюзного рівня, присвячені актуальним проблемам джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін.

Наприкінці 1980-х рр. історик був задіяний у процесі відродження археографічної роботи в Україні, стояв біля витоків Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, сприяв заснуванню та очолював у 1991–1992 рр. Дніпропетровське відділення цієї наукової установи.

З середини 1990-х рр. зусилля М. Ковальського були спрямовані на перетворення Острога у центр розвитку історичної науки на волинських землях. Результатом цього стало заснування філій авторитетних установ – відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, осередку Українського історичного товариства. Останній постав у результаті контактів Миколи Павловича з Любомиром Винарем і неодноразово був задіяний в організації форумів. За роки, проведені в НаУОА, історик спрямовував роботу над важливими проектами, зокрема, енциклопедичними виданнями «Острозька академія XVI – XVII ст.», «Острозькі просвітники XVI – XX ст.» та ін.

У підрозділі 4.3. «*Основні напрямки громадської активності*» наголошено на тому, що цей вид діяльності М. Ковальського був тісно пов'язаний з навчально-виховним процесом у школах і вищих закладах освіти й організаційною роботою, спрямованою на розвиток науки.

Громадською діяльністю М. Ковальський почав займатися ще зі шкільних і студентських років. Працюючи у КЗНФ і ДДУ, він брав участь у тих її видах, які покладалися на педагогічних працівників ВНЗ: обирався членом партійного бюро, був агітатором академгрупи студентів і ін. Заняття тими видами діяльності, які пропагували партійні органи, ставало для вченого способом вимушеного толерування існуючих порядків і давало можливість надалі займатися педагогічною, науковою, організаційною роботою.

З погляду емпатії М. Ковальський найбільше цікавився сферами самореалізації, спрямованими на організацію наукових форумів, виховання молодих дослідників історії України та ін. У другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. історик долучався до таких напрямів громадської активності, як відстоювання прав української мови, захист історико-культурної спадщини та природного середовища.

ВИСНОВКИ

У **висновках** сформульовано загальні підсумки дослідження та викладено основні положення дисертаційної роботи, винесені на захист:

Охарактеризовано основні періоди біографії М. Ковальського, чинники, які сприяли становленню та розвитку його історичних зацікавлень. Сюди відносяться родинні традиції та виховання, інтелектуальне середовище й історична атмосфера Острога. Таким чином визначилися основні життєві орієнтири, зокрема: прагнення до інтелектуальної діяльності, зацікавлення історією рідного міста і краю. Подальшому розвитку інтересів сприяло навчання на історичному факультеті ЛДУ імені І. Франка.

Визначено, що перший досвід педагогічної, науково-організаційної, дослідницької активності М. Ковальський почав здобувати, працюючи вчителем в Острозьких СШ (1950 – 1953 рр.), викладачем у ЛДУ імені І. Франка, Львівському сільськогосподарському інституті, методистом ЛОІВВ, завідувачем відділу етнографії УДМЕХП.

З'ясовано, що один із найбільш плідних періодів життя та діяльності Миколи Ковальського припадав на другу половину 1960-х – середину 1990-х рр. і проходив у ДДУ. Тут відбувалася еволюція педагогічних навичок історика, нового змісту набули наукові дослідження. Працюючи деканом загальнонаукового факультету, він спрямовував розвиток цього закладу вищої освіти міста та виховання студентської молоді краю. Поряд з цим тривалий час виконував адміністративні обов'язки, перебуваючи на посадах декана історико-філологічного та заочного факультетів. З Дніпропетровськом пов'язаний розвиток джерелознавчих та історіографічних зацікавлень М. Ковальського, тут побачили світ його основні праці з цих галузей історичної науки.

Констатовано, що важливий етап організаційної діяльності Миколи Ковальського відноситься до 1990-х рр., що пов'язано з відродженням Острозької

академії. У першій половині 1990-х рр. він відіграв помітну роль у процесі відновлення діяльності закладу, авторитет ученого сприяв вирішенню важливих організаційних питань. За його активної участі проводилися краєзнавчі конференції «Острог на порозі 900-річчя», реалізовувалась ідея відродження «Волинських Афін» в Острозі. Тут він передавав студентам свої глибокі історичні знання, викладаючи навчальні курси, як один із керівників вишу дбав про належний рівень навчального та наукового процесу.

Протягом усього свідомого життя М. Ковальський плідно працював на дослідницькій ниві. У його доробку помітне місце займають джерелознавство та історіографія. Виділяється низка його праць з теоретико-методологічних питань та конкретного джерелознавства, зокрема, дослідження документальних і наративних пам'яток XVI – XVII ст. Розробки історика відзначаються глибоким концептуальним підходом до проблем, наявністю широкої методологічної бази, використанням значної кількості неопублікованих архівних джерел. Здійснено групування історіографічних напрацювань дослідника, серед яких виділяється біоісторіографія. Низка наукових праць М. Ковальського присвячена питанням історії України. За тематикою вони стосуються, насамперед, минулого українського друкарства, історії західноукраїнських земель, зокрема Львівщини й Острожчини.

Показано, що основними досягненнями М. Ковальського в науково-організаційній сфері було заснування та керівництво науковою школою, організація та проведення різномірівневих дослідницьких форумів, створення та спрямування діяльності структурних підрозділів наукових установ. Формування наукової школи відбувалося на базі аспірантських досліджень, якими вчений почав керувати в Дніпропетровську. Їхня тематика була спрямована в основному на вивчення писемних наративних і документальних джерел XVI – XVII ст. або їх комплексів. З 28 дисертацій аспірантів М. Ковальського 15 присвячені історичним джерелам, тому за школою закріпилася назва джерелознавчої. Проте є підстави вважати, що під його керівництвом у роки незалежності України відбувався процес створення біоісторіографічного напрямку школи, перерваний передчасною смертю керівника.

З'ясовано, що вчений брав активну участь в організації наукових конференцій. Інтенсивність цього напрямку була найбільш помітна у середині 1980-х рр., коли за його ініціативи й безпосередньої участі проведено дві всесоюзних конференції з актуальних проблем джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін. Наприкінці 1980-х – у середині 1990-х рр. Микола Ковальський долучався до відродження археографічної роботи в Україні. Результатом наукових контактів історика з Л. Винарем стало утворення й організація Острозького осередку УІТ, відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України.

Досліджено, що громадська активність М. Ковальського була пов'язана з навчально-виховним процесом у школах і вищих закладах освіти, організаційною роботою, спрямованою на розвиток науки. Аналіз цього питання з погляду емпатії свідчить, що його інтересам більше відповідав останній напрям.

Загалом, можна відзначити, що наукова, організаційна та громадська діяльність М. Ковальського мала значний вплив на розвиток української історичної науки другої половини XX – початку XXI ст., відродження освітянських традицій,

відновлення та налагодження дослідницького життя в умовах незалежності України. *Перспективні напрями подальших досліджень* – аналіз взаємин М. Ковальського з представниками радянської, сучасної української та діаспорної історичної науки; поглиблене вивчення наукового доробку вченого з питань джерелознавства; просопографічний опис когорти учнів і послідовників М. Ковальського.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях:

1. Мельник О. Микола Ковальський як франкознавець / О.Мельник // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. Збірник наукових праць / Гол. ред. Баран В. К. – Луцьк, 2012. – Вип. 8. – С. 106 – 111.

2. Мельник О. Роль і значення евристики в дослідницькій роботі істориків (за працями М.П.Ковальського) / О.Мельник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки / Гол. ред. Пасічник І. Д. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2013. – Вип. 20. – С. 80 - 86.

3. Мельник О. Життя заради науки (до 85-річчя від часу народження видатного українського історика Миколи Ковальського) / В. Трофимович, О.Мельник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки / Ред. кол. : І. Д. Пасічник, В. В. Трофимович, А. І. Смирнов та ін. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2014. – Вип. 22. – С. 49 - 86.

4. Мельник О. Внесок Миколи Ковальського у відродження Острозької академії / О.Мельник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки / Гол. ред. Пасічник І.Д. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2015. – Вип. 24. – С. 5 - 10.

Статті у виданнях, зареєстрованих у наукометричних базах даних:

5. Мельник О. Кривий Ріг у науковій та педагогічній кар'єрі Миколи Ковальського (1963 – 1967 рр.) / О.Мельник // Молодий вчений. – 2015. - № 12 (27). – Ч.3. – С. 15 - 18.

6. Мельник О. Наукова і педагогічна діяльність Миколи Ковальського у Дніпропетровському університеті (1967 – 1994 рр.) / О.Мельник // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Вип. 44. – Т.2. – С. 163 - 172.

7. Мельник О. Формування особистості М.Ковальського: дитячі та юнацькі роки (1929 - 1947) / О.Мельник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки / Гол. ред. Пасічник І. Д. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2016. – Вип. 25. – С. 14 – 21.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

8. Мельник О. До питання про зв'язки родини Ковальських з Луцькими землями / О.Мельник // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Ратнівщина в історії України та Волині. Матеріали XLII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, приуроченої 70-річчю Кортеліської трагедії 1942 року, смт Ратно – с. Кортеліси, 20 вересня 2012 року. Науковий збірник. – Луцьк: Волинські старожитності, 2012. - Вип. 42. – С. 372 - 378.

9. Мельник О. Невтомний працівник на ниві української державности (про діяча УНР з Волині Миколу Ковальського) / О.Мельник // Освіта і культура Волині: історія та сучасність. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Науковий збірник. – Луцьк, 2012. – С. 222 - 228.

10. Мельник О. Праця М. Ковальського у Львівському обласному інституті вдосконалення вчителів (1956 - 1958) / О.Мельник // Матеріали VII Волинської Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції (до 95-річчя заснування Житомирського державного університету імені Івана Франка) (м. Житомир, 7 – 8 листопада 2014 р.). Збірник наукових праць. – Житомир: Полісся, 2014. – С. 202 - 205.

11. Мельник О. Микола Ковальський – член Центральної Ради з Волині / О.Мельник // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії. Матеріали LIII Всеукраїнської історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України, 20 травня 2015 р., смт Стара Вижівка – с. Сереховичі. Науковий збірник. – Луцьк, 2015. – Вип. 53. – С. 502 - 505.

12. Мельник О. Категорія джерельної бази у науковому доробку М. Ковальського / О.Мельник // Актуальні питання сучасної науки. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 року). – У 2-х частинах. – Херсон: Видавничий дім Гельветика, 2015. – Ч. I. – С. 124 – 127.

13. Мельник О. Микола Ковальський – студент Острозького педагогічного училища (1946-1947 рр.) / О.Мельник // Матеріали VIII Волинської Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції (м. Житомир, 20 листопада 2015 р.). Збірник наукових праць. – Житомир: Полісся, 2015. – С. 162 - 164.

14. Мельник О. Освітнянська діяльність Миколи Ковальського (друга половина 1990-х – середина 2000-х років) / О.Мельник // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2016. – Вип. 13. – Ч.1. – С. 38 - 42.

15. Мельник О. Наукові контакти Миколи Ковальського з українськими діаспорними істориками у 1990-х – на початку 2000-х років / О.Мельник // Українська діаспора: проблеми дослідження. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (27-28 вересня 2016 р., м. Острог). – Острог, 2016. – С. 200 – 202.

АНОТАЦІЯ

Мельник О. В. Наукова, освітянська та громадська діяльність Миколи Ковальського (1929 – 2006 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Національний університет «Острозька академія». – Острог, 2017.

У дисертації проведено комплексне дослідження наукової, освітянської та громадської діяльності Миколи Ковальського (1929 – 2006 рр.). Проаналізовано процес формування і професійного розвитку історика у педагогічних і дослідницьких установах Острога, Львова, Дніпропетровська. Висвітлено внесок М. Ковальського у джерелознавчі й історіографічні дослідження, розробку спеціальних історичних дисциплін, проблем історії України XVI – XVII ст. Показано як відбувалося становлення під керівництвом ученого наукової школи. З'ясовано його роль в організації дослідницьких товариств і наукових форумів. Охарактеризовано основні напрями громадської діяльності М. Ковальського.

Ключові слова: Микола Ковальський, Український державний музей етнографії та художнього промислу, Дніпропетровський державний університет, Національний університет «Острозька академія», джерелознавство, історіографія, наукова школа, Українське історичне товариство.

АННОТАЦИЯ

Мельник А. В. Научная, образовательная и общественная деятельность Николая Ковальского (1929 – 2006 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Национальный университет «Острожская академия». – Острог, 2017.

В диссертации проведено комплексное исследование научной, образовательной и общественной деятельности Николая Ковальского (1929 – 2006 гг.). Проанализирован процесс формирования и профессионального развития историка в педагогических и исследовательских учреждениях Острога, Львова, Днепрпетровска. Освещен вклад Н. Ковальского в источниковедческие и историографические исследования, разработку специальных исторических дисциплин, проблем истории Украины XVI – XVII вв. Показано, как происходило становление под руководством ученого научной школы. Выяснена его роль в организации исследовательских обществ и научных форумов. Дана характеристика основных направлений общественной деятельности М. Ковальского.

Ключевые слова: Николай Ковальский, Украинский государственный музей этнографии и художественного промысла, Днепрпетровский государственный университет, Национальный университет «Острожская академия», источниковедение, историография, научная школа, Украинское историческое общество.

SUMMARY

Melnyk O. V. Scientific, educational and social activities of Mykola Kovalski (1929–2006). – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of historical sciences, specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – National University "Ostroh Academy". – Ostroh, 2017.

Thesis deals with the life and work of Ukrainian historian Mykola Kovalski and it is the first comprehensive study of its educational, research and community activities. The analysis shows the sources of well-known and little-known facts of biography, the basic directions of teaching, research and organizational activity of the scientist are defined.

It is proved that the formation of skills M. Kovalski influenced by family and socio-cultural factors. During his studies he showed an interest in social sciences and humanities, including historical trends. Study at the History Department of Lviv State University named by Ivan Franko was important for the development of researcher, there he became involved in the activities of student scientific society.

Professional path of M. Kovalski began in 1950 with work as a teacher in high school, and was extended in universities and research institutions in Lviv, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk, Ostroh. In 1959–1963 scientist was active in the Ukrainian State Museum of Ethnography and Crafts, where he became involved in the various forms of museum work. It is shown that the implementation of the main directions of his educational and research activities in 1963–1994 took place in Dnipropetrovsk State University, where the scientist was Dean of the Faculty of Correspondence, headed the department of historiography and source. The development of source and historiographical interests of M. Kovalski took place there; it was created the bulk of his scientific achievements. An important stage of organizational and research work of scientist associated with the University "Ostroh Academy", where he worked from 1994 to 2006.

It is proved a significant contribution of scientist to the development of Ukrainian history in the second half of the 1960s–early 2000s. Based on a comprehensive analysis of a significant number of papers it is made conclusion of the wide range of scientific interests of M. Kovalski.

It has been established that an important place in research of M. Kovalski have research from history and archeology of Ukraine of XVI–the first half XVII century. From the theoretical and methodological issues the most attention was paid to the structure of academic sources and classification of written sources. Particularly relevant and interesting to him were sources of specific studies on narrative and documentary heritage. The writings of M. Kovalski analyzed source systems, collections of manuscripts and archives documents of family archives (Lithuanian, Volyn and Crown metrics, collections of Radzyminski and Ossolinski, collections of Sangushki). Research of the historian observed conceptual approach to the problems, the presence of a broad methodological framework, the use of a significant amount of unpublished archival sources.

Analused historiographical works written by M. Kovalski. It is shown that the most active he worked in the genre bioistoriohrafiiyi, referring to the analysis of inheritance of scientists involved in the problems of source studies, historiography and history of Ukraine XVI-XVIII centuries.

It was determined that one of the most important areas of organizational activity of M. Kovalski was a creating of scientific school in the 1970s–early 2000s. Institutional

cohort of his students and followers has been associated with the Department of Historiography and Source of Dnepropetrovsk State University and the Department of history of the National University "Ostroh Academy". The historian was a supervisor of 28 PhD and scientific advisor of a doctoral thesis. Under his leadership the students made a number of important primary sources studies on written monuments XVI–XVIII centuries. Since the mid 1990s. thematic focus of theses changed in favor personal research.

The scientist was the initiator and has made many efforts for conferences in Ukrainian State Museum of Ethnography and Crafts and Dnipropetrovsk State University. In 1983 and 1984 with the help of colleagues and students he was able to organize at Dnipropetrovsk University two conferences on topical problems of source studies, historiography and special historical disciplines. It is shown that in the 1990s. thanks M. Kovalski in Ostroh a branch of authoritative scientific institutions as Ukrainian branch of the Institute of Archeology and Source named by Hrushevsky of NAS of Ukraine Ukrainian center Historical Society were organized.

Entire conscious life M. Kovalski became involved in the various forms of social activities. Established that this area of his work is closely related primarily to the educational process in schools and institutions of higher education and organizational work aimed at the development of science.

Analysis of scientific, educational and social activities of M. Kovalski lets say that a scientist made a significant contribution to the development of Ukrainian source studies and historiography, organization of scientific life in Dnipropetrovsk and Volyn in the second half of the XX century.

Keywords: Mykola Kovalski, Ukrainian National Museum of Ethnography and Crafts, Dnipropetrovsk State University, National University "Ostroh Academy", source study, historiography, scientific school, Ukrainian Historical Society.

Підписано до друку 24.04.2017. Формат 60×84^{1/16}
Ум. друк. арк. 0,9. Замовлення № 332. Тираж 100.
Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.